

آموزش و آزمون جغرافیای ایران

پایه دهم

(همه رشته‌ها: نظری - فنی و حرفه‌ای - کاردانش)

مؤلفان: بهروز یحیی - حامد یاری

مدیر گروه و ناظر علوم انسانی: اصغر حجازیان

مقدمه

به نام خداوند جان و فرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد

هیچ شناختی به اندازه شناخت خاک و وطن خویش، ارزشمند نیست. بسیار خرسندیم که با کتاب «جغرافیای ایران» از مجموعه «آموزش و آزمون» در خدمت آموزش جوانان کشور هستیم که در پایه دهم (دوره متوسطه) برای همه شاخه‌های کاردانش، فنی حرفه‌ای و نظری (علوم تجربی، ریاضی فیزیک، علوم انسانی و معارف اسلامی) قابل استفاده است.

در ابتدا درسنامه مناسبی برای یادگیری هر درس ارائه شده و سپس بخش پرسش‌های تشریحی در قالب تیپ‌های مختلف و رسمی آموزش و پرورش تألیف شده است تا دانش‌آموز به متن درس کاملاً تسلط پیدا کند. برای تثبیت بیشتر آموزش، بخش پرسش‌های چهارگزینه‌ای پیش‌بینی شده است که فرد می‌تواند بصورت کامل به درس مورد نظر احاطه یابد.

همکاران مؤلف ما (جنابان بهروز یحیی - حامد یاری) برای آموزش نیمسال اول و پایان سال نیز پیش‌بینی‌های آزمون‌های کرده‌اند که بصورت تشریحی و تستی ارائه شده است.

ضمن سپاسگزاری از زحمات مؤلفان محترم، از مدیریت انتشارات وزین مبتکران، جناب آقای یحیی دهقانی، همکاران واحدهای حروف‌چینی و تولید که زحمات زیادی متقبل شده‌اند بویژه از خانم‌ها عاطفه‌سادات موسوی حروف‌چین و صفحه‌آرا، سمانه ایمان‌فرد و نرگس سربندی (گرافیک‌ها) تشکر می‌نمائیم.

در پایان از صاحبان نظر، معلمان محترم و دانش‌آموزان گرامی، درخواست می‌کنیم هرگونه پیشنهاد و نقطه‌نظر اصلاحی خویش را به شماره ۰۹۳۹-۳۸۳۹۳۸۸ محبت فرمائید.

آکادمی علوم انسانی (مبتکران)

مقدمه	۵
درس اول: جغرافیا؛ علمی برای زندگی بهتر	۷
درس دوم: روش مطالعه و پژوهش در جغرافیا	۱۵
درس سوم: موقعیت جغرافیایی ایران	۲۳
آزمون دوره‌ای ۱:	۲۹
درس چهارم: ناهمواری‌های ایران	۳۱
درس پنجم: آب و هوای ایران	۴۷
آزمون دوره‌ای ۲:	۶۱
آزمون نیم‌سال اول	۶۳
آزمون چهارگزینه‌ای جامع نیم‌سال اول	۶۵
درس ششم: منابع آب ایران	۶۷
درس هفتم: ویژگی‌های جمعیت و سکونت‌گاه‌های ایران	۸۰
آزمون دوره‌ای ۳:	۹۲
درس هشتم: تقسیمات کشوری ایران	۹۴
درس نهم: سکونتگاه‌های ایران	۱۰۰
درس دهم: توان‌های اقتصادی ایران	۱۱۰
آزمون دوره‌ای ۴:	۱۲۲
پرسش‌های تشریحی پایان سال	۱۲۴
آزمون جامع نیم‌سال دوم	۱۲۷
آزمون جامع ۱ (کل کتاب)	۱۲۹
آزمون جامع ۲ (کل کتاب)	۱۳۱
آزمون جامع ۳ (کل کتاب)	۱۳۳

جغرافیا، علمی برای زندگی بهتر

راهنمای یادگیری

تعریف جغرافیا

معنای لغوی
بنیانگذار
تعریف جغرافیا از دیدگاه اراتوستن

ریشه علم جغرافیا

جغرافیای طبیعی
جغرافیای انسانی
فنون جغرافیایی

شاخه های علم جغرافیا

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا

دو عامل اصلی در علم جغرافیا
عملکرد انسان در محیط طبیعی

رابطه متقابل انسان و محیط

کل نگر (دید ترکیبی) در جغرافیا

❖ **علم جغرافیا:** نخستین بار اراتوستن، دانشمند یونانی، واژه «جغرافیا» را بکار برد که شامل GEO (زمین) و GRAPHY (ترسیم و توصیف) است. بنابراین اراتوستن «جغرافیا» را این گونه تعریف می‌کند: «مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان». امروزه بسیاری از جغرافی‌دانان اعتقاد دارند که جغرافیا آن قسمت از دانش بشری است که به انسان کمک می‌کند با ویژگی‌های طبیعی و انسانی و روابط بین آن‌ها در محیط آشنا شود و از آن‌ها برای بهبود زندگی خویش استفاده کند. بین جغرافیا و سایر رشته‌ها ارتباط وجود دارد. جغرافیا با کمک گرفتن از سایر علوم به پرسش‌های خود پاسخ می‌دهد.

۱- رابطه هواشناسی با آب و هواشناسی

مثال

«با افزایش ارتفاع، دما کاهش می‌یابد» یک اصل هواشناسی است.

مثال

بررسی تأثیر کاهش دما با ارتفاع بر مکان زندگی انسان در حوزه آب و هوا

۲- رابطه اقتصاد با جغرافیای اقتصادی

علم اقتصاد تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات، نظام اقتصادی و عرضه و تقاضا را مطالعه می‌کند. جغرافیای اقتصادی به چگونگی معیشت گروه‌های انسانی در مکان‌های مختلف در رابطه با محیط زندگی‌شان می‌پردازد.

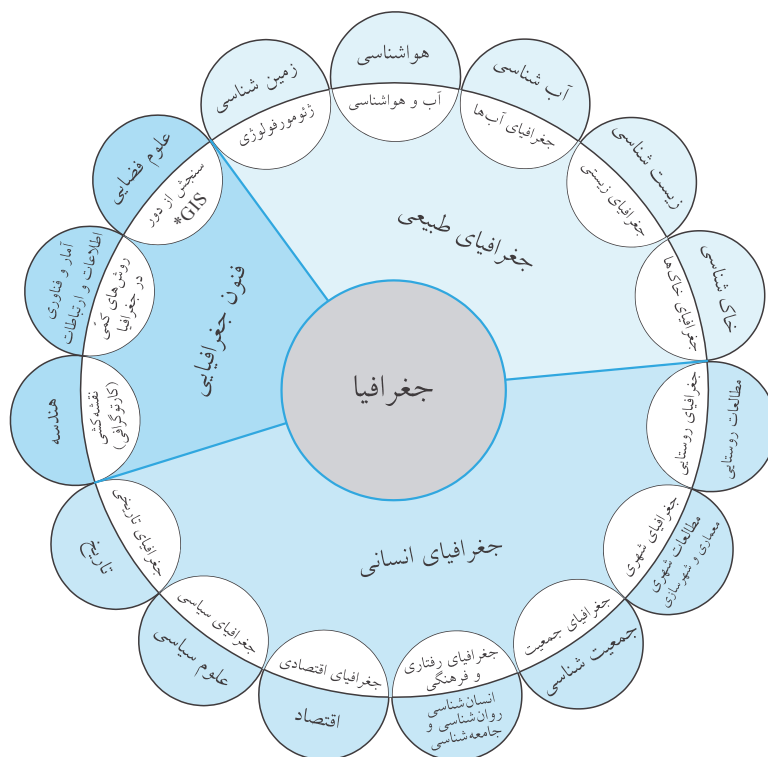
۳- رابطه آمار و فناوری با روش‌های کمی در جغرافیا:

جغرافی‌دان برای جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات مورد نیاز خود از علم آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات کمک می‌گیرد. - رابطه بین جغرافیا با سایر علوم «دوسویه» بوده و در یک جریان دوطرفه از داده‌ها و یافته‌های یکدیگر استفاده می‌نمایند.

❖ **مفاهیم اساسی دانش جغرافیا:** آگاهی از مفاهیم پایه‌ای هر علم، برای درک آن لازم و ضروری است؛ به همین علت با برخی از مهم‌ترین مفاهیم جغرافیا آشنا می‌شویم:

۱- **مکان:** بسیاری فعالیت‌های انسان در جا و محل معینی انجام می‌شود. این جا و محل را «مکان» می‌نامند؛ (خانه، مزرعه، مدرسه و کارخانه). در هر مکان، پدیده‌های مختلفی هستند که بر یکدیگر تأثیر گذاشته و به نوبه خود از هم تأثیر می‌پذیرند؛ به‌طور مثال یک روستا را در نظر بگیرید که خاک، آب، سرمایه و نیروی انسانی آن بر نوع اشتغال آن تأثیر می‌گذارد. این روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به‌صورت جریانی پیوسته در مکان ادامه دارد و سبب تغییر شکل مکان‌ها می‌شود.

۲- **روابط متقابل انسان با محیط:** انسان و محیط، دو عامل مهم در علم جغرافیا است. محیط طبیعی، مجموعه‌ای متعادل است. با ورود انسان، زمینه‌های تغییر در محیط فراهم می‌شود. هوش و استعداد انسان به او در جهت تغییر کمک می‌کند تا از محیط خود بهره‌مند شود. در دهه‌های اخیر، فناوری به کمک انسان آمده و سبب شده است که انسان، در محیط تأثیر بسیاری بگذارد. فناوری‌های جدید، انسان را قادر به بهره‌برداری از اعماق زمین کرده و میزان دسترسی انسان را گسترش داده است.

نکته

محیط جغرافیایی از تعامل بین محیط طبیعی و محیط انسانی به وجود می‌آید.

عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی:

- ۱- درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها
- ۲- نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها

اهمیت علم جغرافیا: از آن‌جا که جغرافیا ظرفیت روابط متقابل انسان را با محیط، مطالعه و بررسی می‌کند، بنابراین شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیا ممکن نیست؛ پس جغرافیا، علمی برای زندگی بهتر است.

کل‌نگری یا دید ترکیبی در جغرافیا: چگونگی شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی، که حاصل روابط متقابل انسان و محیط است، سبب می‌شود جغرافی‌دان با دید ترکیبی یا کل‌نگری، موضوعات را مطالعه و بررسی کند؛ زیرا اجزا و عوامل محیط جغرافیایی در ارتباط با یک‌دیگر عمل می‌کنند.

نکته

دید ترکیبی یعنی: مطالعه همه پانزده و جامع پدیده‌ها با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان.

الف- عبارتهای درست یا نادرست را تعیین کنید.

- ۱- شناخت محیط پیرامون موجب بهبود کیفیت زندگی انسان می‌شود. درست نادرست
- ۲- پدیده‌های موجود در مکان بر یک‌دیگر تأثیر می‌گذارند، در نتیجه مکان‌ها همواره ثابت می‌مانند. درست نادرست
- ۳- شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیا ممکن نیست. درست نادرست
- ۴- دانش جغرافیا به انسان کمک می‌کند برای زندگی بهتر بر محیط طبیعی غلبه کند. درست نادرست
- ۵- زمین‌شناسی یکی از شاخه‌های جغرافیای انسانی است. درست نادرست

ب- عبارتهای زیر را با واژگان مناسب تکمیل کنید.

- ۶- رابطه بین جغرافیا با سایر علوم می‌باشد.
- ۷- زمانی که انسان برای رفع نیازهای خود به تغییر محیط دست می‌زند، محیط طبیعی به محیط تبدیل می‌شود.
- ۸- جغرافی‌دان با دید ترکیبی یا موضوعات را مطالعه و بررسی می‌کند.

پ- پرسش‌های چهارگزینه‌ای

- ۹- واژه جغرافیا اولین بار توسط چه کسی ارائه شد؟
 (۱) ارشمیدس (۲) سقراط (۳) اراتوستن (۴) بطلمیوس
- ۱۰- «انسان و محیط» عامل اساسی در کدام یک از علوم زیر است؟
 (۱) تاریخ (۲) اقتصاد (۳) جغرافیا (۴) حقوق
- ۱۱- دید ترکیبی به جغرافی‌دان کمک می‌کند
 (۱) نقش عوامل طبیعی بر زندگی انسان را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد.
 (۲) به‌طور جامع، پدیده‌ها را با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان مطالعه کند.
 (۳) تأثیر فعالیت‌های انسان بر مکان‌ها و پیامدهای آن را نشان دهد.
 (۴) بین علوم و فنون مختلف و دانش جغرافیا ارتباط برقرار کند.
- ۱۲- در کدام یک از مناطق زیر امکان تولید برق آبی وجود دارد و کویر مصر در کدام استان واقع شده است؟
 (۱) کوهستانی - اصفهان (۲) کوهستانی - کرمان (۳) جنگلی - کرمان (۴) جنگلی - اصفهان

ت- پاسخ کوتاه دهید.

- ۱۳- اراتوستن جغرافیا را چگونه تعریف می‌کند؟
- ۱۴- مفاهیم اساسی دانش جغرافیا کدام‌اند؟
- ۱۵- علم اقتصاد را تعریف کنید.
- ۱۶- جغرافیای اقتصادی به چه مسئله‌ای می‌پردازد؟
- ۱۷- جغرافی‌دان جهت جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات به چه چیزی نیاز دارد؟
- ۱۸- مکان‌ها چگونه تغییر می‌کنند؟

۱۹- روابط متقابل انسان با محیط چه پیامدی دارد؟

۲۰- عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی چند گونه است؟ نام ببرید.

۲۱- جغرافی دانان چگونه موضوعات را مطالعه و بررسی می کنند؟

📌 به پرسش‌های زیر پاسخ تشریحی دهید.

۲۲- روابط انسان با محیط، در گذشته و حال را مقایسه کنید.

- گذشته:

- حال:

۲۳- به نظر شما، دانش جغرافیا در بهبود زندگی انسان چه نقشی دارد؟

۲۴- آیا روش مطالعه سایر علوم همانند علم جغرافیاست؟ چرا؟

۱- درست

۲- نادرست (مکان‌ها تغییر می‌کنند)

۳- درست

۴- نادرست (از محیط طبیعی بهره‌مند شود)

۵- درست

۶- دوسویه

۷- جغرافیایی

۸- کل‌نگری

۹- گزینه (۳)

۱۰- گزینه (۳)

۱۱- گزینه (۲)

۱۲- گزینه (۱)

۱۳- «مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان»

۱۴- مکان، روابط متقابل انسان و محیط

۱۵- مطالعه تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات و

نظام‌های اقتصادی و عرضه و تقاضا

۱۶- مطالعه چگونگی معیشت گروه‌های انسانی در مکان‌های

مختلف در رابطه با محیط زندگی‌شان

۱۷- علم آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات

۱۸- در هر مکان، پدیده‌های مختلفی هستند که بر یک‌دیگر

تأثیر گذاشته و به نوبه خود از هم تأثیر می‌پذیرند. این روند

تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به صورت جریانی پیوسته در مکان

ادامه دارد و سبب تغییر شکل مکان‌ها می‌شود.

۱۹- محیط طبیعی، مجموعه‌ای متعادل است. با ورود انسان،

زمینه‌های تغییر در محیط فراهم می‌شود. هوش و استعداد

انسان به او در جهت تغییر کمک می‌کند تا از محیط خود

بهره‌مند شود. در دهه‌های اخیر، فناوری به کمک انسان آمده و

سبب شده است که انسان در محیط، تأثیر بسیاری بگذارد.

۲۰- (۱) درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها

۲) نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها

۲۱- جغرافی‌دان با دید ترکیبی یا کل‌نگری، موضوعات را مطالعه و

بررسی کند؛ زیرا اجزا و عوامل محیط جغرافیایی در ارتباط با

یک‌دیگر عمل می‌کند. دید ترکیبی به جغرافی‌دان کمک می‌کند تا

به‌طور همه‌جانبه و جامع، پدیده‌ها را با تمام ویژگی‌های آن در یک

مکان مورد مطالعه قرار دهد.

۲۲- **گذشته:** دخالت انسان در محیط کم‌تر بوده و در نتیجه

تغییرات کم‌تری نیز در محیط طبیعی مشاهده می‌شد. در عین

حال انسان نیازهای خود را برطرف نموده و مشکلات

زیست‌محیطی بسیار کم‌تر از زمان حال بود.

حال: امروزه استفاده از فناوری‌های جدید موجب بهره‌برداری

شدید و سودجویانه انسان در طبیعت شده، تا جایی که تعادل

محیط زیست از بین رفته و رابطه سالم و متعادل انسان با

طبیعت به رابطه‌ای نامتعادل که به ضرر انسان و محیط است،

تبدیل شده است.

۲۳- ما در زندگی روزمره خود از علم جغرافیا استفاده فراوان

می‌کنیم، لباسی که می‌پوشیم معمولاً متناسب با شرایط آب و

هوایی محل زندگی ماست، نوع غذایی که می‌خوریم اغلب با

توجه به محصولات کشاورزی محیط جغرافیایی اطراف ما فراهم

شده است. پنجره اغلب خانه‌ها براساس جهت‌های جغرافیایی

ساخته شده است. بنابراین علم جغرافیا مانند سایر علوم در بهبود

زندگی انسان نقش دارد.

۲۴- روش مطالعه پژوهشگران سایر علوم به این صورت است

که اجزای سیستم‌های مورد نظر خود را به صورت مجزا و بدون

در نظر گرفتن تأثیر آن‌ها بر یک‌دیگر مورد بررسی قرار می‌دهند

اما جغرافی‌دانان روابط متقابل انسان و محیط را به صورت

نظام‌مند (سیستماتیک) مورد مطالعه و بررسی قرار داده و کل

یک سیستم یعنی محیط را به صورت واحد مطالعه می‌کنند.

۱. نخستین بار واژه «جغرافیا» را چه کسی مطرح کرد و بزرگترین سد قوسی جهان در نزدیکی کدام شهر قرار دارد؟
 - (۱) ابوریحان بیرونی - کازرون
 - (۲) ابوریحان بیرونی - طبرس
 - (۳) اراتوستن - کازرون
 - (۴) اراتوستن - طبرس
۲. واژه «جغرافیا» به چه معنایی است و اراتوستن، علم جغرافیا را چگونه تعریف کرده است؟
 - (۱) ترسیم و توصیف زمین - مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان
 - (۲) شناسایی زمین - مطالعه انسان به عنوان موجود تأثیرگذار روی زمین
 - (۳) شناسایی زمین - مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان
 - (۴) ترسیم و توصیف زمین - مطالعه انسان به عنوان موجود تأثیرگذار روی زمین
۳. جغرافیا چگونه به سؤالات خود پاسخ می‌دهد؟ از تعامل محیط طبیعی و محیط انسانی، چه محیطی شکل می‌گیرد؟
 - (۱) مطالعه رابطه متقابل پدیده‌ها - محیط اجتماعی
 - (۲) کمک گرفتن از سایر علوم - محیط جغرافیایی
 - (۳) مطالعه رابطه متقابل پدیده‌ها - محیط جغرافیایی
 - (۴) کمک گرفتن از سایر علوم - محیط اجتماعی
۴. «ژئومورفولوژی» شاخه‌ای از کدام علم جغرافیاست و از داده‌های کدام علوم بهره می‌گیرد؟
 - (۱) جغرافیای طبیعی - هواشناسی
 - (۲) جغرافیای طبیعی - زمین‌شناسی
 - (۳) فنون جغرافیایی - هواشناسی
 - (۴) فنون جغرافیایی - زمین‌شناسی
۵. جغرافیای رفتاری و فرهنگی از داده‌های کدام علوم بهره می‌گیرد؟
 - (۱) انسان‌شناسی، جمعیت‌شناسی، روان‌شناسی
 - (۲) جامعه‌شناسی، جمعیت‌شناسی، روان‌شناسی
 - (۳) جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، انسان‌شناسی
 - (۴) جمعیت‌شناسی، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی
۶. به ترتیب کارتوگرافی و سنجش از دور از داده‌های کدام علوم بهره می‌گیرند؟
 - (۱) نقشه‌کشی - علوم فضایی
 - (۲) هندسه - فیزیک
 - (۳) هندسه - علوم فضایی
 - (۴) نقشه‌کشی - فیزیک
۷. روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پدیده‌های جغرافیایی به چه صورت در مکان ادامه دارد و روش‌های کمی در جغرافیا زیرشاخه کدام علم می‌باشد؟
 - (۱) به صورت جریان پیوسته - فنون جغرافیایی
 - (۲) به صورت جریانی منقطع - فنون جغرافیایی
 - (۳) به صورت جریانی پیوسته - جغرافیای طبیعی
 - (۴) به صورت جریانی منقطع - جغرافیای طبیعی
۸. محیط طبیعی یک مجموعه است و و دو عامل مهم در جغرافیاست.
 - (۱) نامتعادل - انسان - محیط
 - (۲) نامتعادل - دما - بارش
 - (۳) متعادل - دما - بارش
 - (۴) متعادل - انسان - محیط
۹. در دهه‌های اخیر چه عاملی به انسان کمک کرده است که تأثیری زیادی بر روی محیط بگذارد و در نتیجه تغییر محیط طبیعی به چه محیطی تبدیل می‌شود؟
 - (۱) هوش و استعداد - محیط جغرافیایی
 - (۲) فناوری - محیط جغرافیایی
 - (۳) هوش و استعداد - محیط اجتماعی
 - (۴) فناوری - محیط اجتماعی

۱۰. عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی چگونه است؟

- ۱) شناخت روابط متقابل انسان و محیط - نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها
 - ۲) درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها - شناخت روابط متقابل انسان و محیط
 - ۳) درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها - نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها
 - ۴) نگاه سودجویانه برای رسیدن خواسته‌ها - بهره برداری حداکثری از محیط برای زندگی بهتر
۱۱. چه عاملی باعث گردیده است جغرافی‌دان با دید ترکیبی (کل‌نگری) موضوعات را مطالعه و بررسی کند؟

- ۱) چگونگی شکل‌گیری روابط متقابل انسان و محیط در نتیجه تأثیر محیط جغرافیایی
- ۲) چگونگی شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی حاصل روابط متقابل انسان و محیط
- ۳) چگونگی شکل‌گیری محیط‌های اجتماعی حاصل تأثیر محیط جغرافیایی
- ۴) چگونگی شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی حاصل محیط‌های اجتماعی

۱۲. جغرافی‌دان با چه دیدی، موضوعات را مطالعه می‌کند و روستای پالنگان در کدام استان قرار دارد؟

- ۱) جزنگری - لرستان ۲) کل‌نگری - لرستان ۳) جزنگری - کردستان ۴) کل‌نگری - کردستان

۱۳. دید ترکیبی به جغرافی‌دان کمک می‌کند تا به‌طور

- ۱) همه جانبه و جامع پدیده‌ها را با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان مورد مطالعه قرار دهد.
- ۲) جغرافیایی پدیده‌ها را به‌صورت مجزا در هر مکان مورد مطالعه قرار دهد.
- ۳) پیوسته و مداوم تمام ویژگی‌های آن در یک مکان را مورد مطالعه قرار دهد.
- ۴) مستقیم و پیوسته تمام ویژگی‌های آن در یک مکان را مورد مطالعه قرار دهد.

۱۴. چرا جغرافی‌دان با دید ترکیبی موضوعات را مطالعه و بررسی می‌کند؟ زیرا اجزا و عوامل محیط جغرافیایی در

- ۱) تمام مکان‌ها دیده می‌شوند.
- ۲) مکان‌های مختلف تأثیری یکسان دارند.
- ۳) مکان‌های مختلف به شکلی متفاوت عمل می‌کنند.
- ۴) ارتباط با یکدیگر عمل می‌کند.

۱۵. «جغرافیا» چگونه علمی است؟

- ۱) علم مطالعه محیط‌های جغرافیایی با توجه به اثر انسان و محیط بر روی آن
- ۲) علم مطالعه زمین به‌عنوان جایگاه انسان
- ۳) علم مطالعه روابط متقابل انسان و محیط
- ۴) علم شناخت و مطالعه کوه‌ها، رودها، شهرها و ...

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ۱

	۱	۲	۳	۴		۱	۲	۳	۴		۱	۲	۳	۴
۱	☐	☐	☐	☒	۶	☐	☐	☒	☐	۱۱	☐	☒	☐	☐
۲	☒	☐	☐	☐	۷	☒	☐	☐	☐	۱۲	☐	☐	☐	☒
۳	☐	☒	☐	☐	۸	☐	☐	☐	☒	۱۳	☒	☐	☐	☐
۴	☐	☒	☐	☐	۹	☐	☒	☐	☐	۱۴	☐	☐	☐	☒
۵	☐	☐	☒	☐	۱۰	☐	☐	☒	☐	۱۵	☐	☐	☒	☐

روش مطالعه و پژوهش در جغرافیا

راهنمای یادگیری

سوالات کلیدی در جغرافیا

- کجا؟
- چه چیزی؟
- چرا؟
- چه موقع؟
- چه کسانی؟
- چطور؟

شیوه ی مطالعه در جغرافیا

- ۱- طرح سوال و بیان مسئله
 - ۲- تدوین فرضیه
 - ۳- جمع آوری اطلاعات
 - ۴- پردازش اطلاعات
 - ۵- نتیجه گیری و ارائه پیشنهاد
- کتابخانه ای
- میدانی

◆ **سؤالات کلیدی در جغرافیا:** در جغرافیا شش پرسش اساسی هست که هر جغرافی دانی در بررسی های جغرافیایی با آن روبه روست.

این پرسش ها عبارت است از: کجا؟ چه چیزی؟ چرا؟ چه موقع؟ چه کسانی؟ چطور؟

☞ **کجا:** این سؤال با رکن اساسی جغرافیا یعنی مکان وقوع پدیده ها سر و کار دارد؛ مثال: این اتفاق در کجا رخ داده است؟

☞ **چه چیز:** این سؤال بر ماهیت هر پدیده یا مسئله دلالت دارد؛ مثال: چه چیزی رخ داده است؟

☞ **چرا:** این سؤال به علت وقوع پدیده می پردازد؛ مثال: چرا این پدیده به وجود آمده است؟

☞ **چه موقع:** این سؤال به روند زمانی موضوعات می پردازد؛ مثال: چه زمانی این پدیده شدت می یابد؟

☞ **چه کسی یا چه کسانی:** این سؤال انسان و روابط متقابل او را با محیط مورد توجه قرار می دهد؛ مثال: چه کسانی یا کدام

فعالیت ها و برنامه های انسانی در این پدیده اثر داشته است؟ (بی توجهی به تثبیت خاک)

☞ **چه طور:** این سؤال به بررسی سیر تکوین و تحول پدیده می پردازد؛ مثال: زمینه های به وجود آورنده این پدیده چیست؟

◆ **شیوه مطالعه در جغرافیا:** علم جغرافیا همانند سایر علوم برای رسیدن به پاسخ مسائلی که با آن روبه رو است، به تحقیق و پژوهش

می پردازد و این مراحل را طی می کند:

۱- طرح سؤال و بیان مسئله ۲- تدوین فرضیه ۳- جمع آوری اطلاعات

۴- پردازش اطلاعات ۵- نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

◆ **طرح سؤال و بیان مسئله:** پژوهشگر برای دستیابی به شناخت و آگاهی از مسئله ای که در ذهنش پدید آمده است، ابتدا باید مسئله

خود را به صورت واضح و روشن بیان کند. بهتر است صورت مسئله به شکل سؤالی نوشته، و از عبارات خبری یا جملات کلی و نامعلوم جلوگیری شود. نکته مورد توجه در این مرحله این است که پژوهشگر باید پژوهش دیگران را مورد بررسی قرار دهد؛ به عبارت دیگر، مطالعه سابقه و پیشینه مسئله و نتایج پژوهش دیگران، مورد نیاز پژوهشگر است.

◆ **تدوین فرضیه:** فرضیه سازی یکی از مراحل حساس پژوهش است؛ زیرا فرضیه ها در هر پژوهش، نقش راهنما را دارند و به فعالیت هایی

جهت می دهند که قرار است انجام شوند. فرضیه پاسخ پیشنهادی و حدس اندیشمندانه محقق به سؤال تحقیق است. فرضیه های پژوهشگر به میزان دانش، تجربیات و سوابق پژوهشی در دسترس او بستگی دارد.

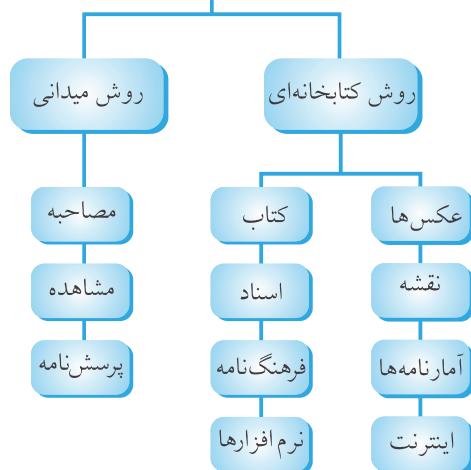
◆ **روش های جمع آوری اطلاعات:**

روش های جمع آوری اطلاعات در جغرافیا

(۱) **روش کتابخانه ای:** این روش در تمامی پژوهش های علمی مورد استفاده قرار می گیرد. در برخی از آن ها تمام تلاش پژوهشگر در کتابخانه صورت می گیرد و در برخی دیگر، بخشی از پژوهش در آنجا انجام می شود.

(۲) **روش میدانی:** پژوهشگر در این روش برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است به

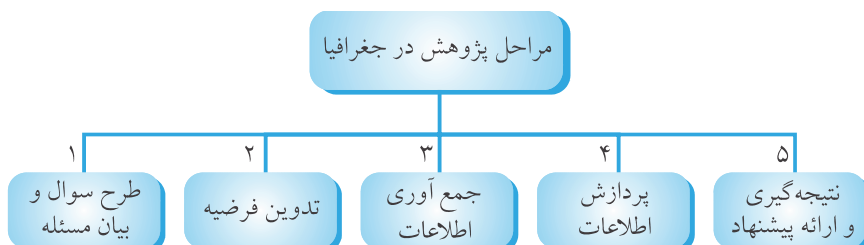
محیط بیرون برود و با مراجعه به افراد یا محیط و یا برقراری ارتباط مستقیم با مکان مورد مطالعه، به گردآوری اطلاعات بپردازد. پرسش نامه، مصاحبه و مشاهده، از جمله ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی است.

◆ **پردازش اطلاعات:** پس از جمع‌آوری، استخراج و طبقه‌بندی اطلاعات، مرحله پردازش یعنی حذف اطلاعات غیرضروری و حفظ اطلاعات مرتبط با پژوهش و تجزیه و تحلیل اطلاعات آغاز می‌شود.

◆ **نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:** در مرحله آخر، پژوهشگر با تجزیه و تحلیل اطلاعات، پاسخ مسئله پژوهش را می‌یابد. او ضمن ارائه دلایل علمی و منطقی به تأیید یا رد فرضیه یا فرضیه‌های خود می‌پردازد. در صورتی که فرضیه یا فرضیه‌های یک پژوهشگر رد شود، پژوهشگر نباید دلسرد شود و پژوهش خود را بیهوده پندارد؛ زیرا این پژوهش به کسانی که با این پرسش مواجه شده‌اند پاسخ می‌دهد و از طرح دوباره آن جلوگیری می‌کند.

الف - عبارتهای درست یا نادرست را تعیین کنید.

- ۱- سؤال «کجا» با رکن اساسی جغرافیا، یعنی مکان وقوع پدیده‌ها سر و کار دارد. درست نادرست
- ۲- نخستین گام برای پژوهش در جغرافیا، تدوین فرضیه است. درست نادرست
- ۳- روش کتابخانه‌ای تنها در پژوهش‌های جغرافیای انسانی مورد استفاده است. درست نادرست
- ۴- «بررسی پیشینه و سابقه موضوع» بخشی از کار پژوهشی است. درست نادرست
- ۵- تأیید یا رد فرضیه‌های پژوهش، ارزش آن پژوهش را نشان می‌دهد. درست نادرست

ب - عبارتهای زیر را با واژگان مناسب تکمیل کنید.

- ۶- سؤال «چطور» در جغرافیا به بررسی سیر پدیده می‌پردازد.
- ۷- فرضیه‌های پژوهشگر به میزان دانش و و سوابق پژوهشی در دسترس او بستگی دارد.
- ۸- در روش پژوهشگر ناگزیر است به محیط بیرون برود و با برقراری ارتباط مستقیم با مکان مورد مطالعه، به گردآوری اطلاعات بپردازد.

پ - پرسش‌های چهارگزینه‌ای

- ۹- کدام گزینه از سؤالات مطرح شده در مطالعات جغرافیایی نیست؟
 (۱) چه چیزی (۲) چه کسی (۳) چه مقدار (۴) چه وقت
- ۱۰- کدام گزینه از مراحل تحقیق و پژوهش در جغرافیا نیست؟
 (۱) جمع‌آوری اطلاعات (۲) تدوین فرضیه (۳) کاربرد عملی نتایج (۴) پردازش اطلاعات
- ۱۱- در کدام یک از مراحل پژوهش، پژوهشگر باید پژوهش دیگران را مورد بررسی قرار دهد؟
 (۱) طرح سؤال و بیان مسئله (۲) جمع‌آوری اطلاعات (۳) پردازش اطلاعات (۴) نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها
- ۱۲- چه عاملی در هر پژوهش نقش راهنما داشته و به فعالیت‌های پژوهشگر جهت می‌دهد؟
 (۱) طرح مسئله (۲) روش تحقیق (۳) نظریه (۴) فرضیه

ت - به پرسش‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.

- ۱۳- سؤالات کلیدی جغرافی‌دانان در جغرافیا کدام‌اند؟
- ۱۴- پرسش «چه چیزی» بر چه مسئله‌ای دلالت دارد؟
- ۱۵- مراحل اول و سوم مطالعه و تحقیق در جغرافیا را بیان کنید.
- ۱۶- جغرافی‌دانان اطلاعات لازم برای انجام پژوهش‌های خود را از چه منابعی به دست می‌آورند؟ نام ببرید.
- ۱۷- چرا رد شدن فرضیه پژوهشگر نباید موجب دلسرد شدن پژوهشگر شود؟
- ۱۸- ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی کدام‌اند؟
- ۱۹- پژوهشگر جغرافیا چگونه به طرح سؤال و بیان مسئله می‌پردازد؟

۲۰- منظور از فرضیه‌سازی در کار پژوهشی چیست؟

۲۱- به نظر شما روش کتابخانه‌ای چه تفاوتی با روش میدانی در گردآوری اطلاعات دارد؟

۲۲- با توجه به متن زیر، به سؤالات کلیدی جغرافیا پاسخ دهید:

«با شروع فصل تابستان، گرد و غبار، بخش‌های وسیعی از کشور ما به‌خصوص مناطق جنوبی و غربی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تداوم خشکسالی سال‌های اخیر و توقف برنامه‌های تثبیت خاک، مانند مالچ‌پاشی، موجب افزایش ریزگردهای موجود در هوا و وقوع این گرد و غبار شده است. البته منشأ اصلی ریزگردها، کویرها و باتلاق‌های در حال خشک شدن عراق است که خاک و شن‌های آن از طریق باد شمال به ایران می‌آید.»

۱) کجا:

۲) چه چیز:

۳) چرا:

۴) چه موقع:

۵) چه کسی:

۶) چه‌طور:

۲۳- اهمیت فرضیه‌سازی در پژوهش چیست؟

۱- درست

۲- نادرست (اولین گام، طرح سؤال و بیان مسئله است)

۳- نادرست (در تمامی پژوهش‌ها از روش کتابخانه‌ای استفاده می‌شود)

۴- درست

۵- نادرست (رد فرضیه نباید موجب دلسردی پژوهشگر شود)

۶- تکوین یا تحول

۷- تجربیات

۸- میدانی

۹- گزینه (۳)

۱۰- گزینه (۳)

۱۱- گزینه (۱)

۱۲- گزینه (۴)

۱۳- کجا - چرا - چه چیز - چه موقع - چه کسانی - چگونه

۱۴- بر ماهیت هر پدیده یا مسئله دلالت دارد.

۱۵- مرحله اول: طرح سؤال و بیان مسئله

مرحله سوم: جمع‌آوری اطلاعات

۱۶-

(۱) روش کتابخانه‌ای (۲) روش میدانی

۱۷- زیرا این پژوهش به کسانی که با این سؤال مواجه شده‌اند پاسخ می‌دهد و از طرح دوباره آن جلوگیری می‌کند.

۱۸- پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده.

۱۹- پژوهشگر برای دستیابی به شناخت و آگاهی از مسئله‌ای که در ذهنش پدید آمده است، ابتدا باید مسئله خود را به صورت واضح و روشن بیان کند. بهتر است صورت مسئله به شکل سؤال، نوشته و از عبارات خبری یا جملات کلی و نامعلوم جلوگیری شود. در این

مرحله، پژوهشگر از خود می‌پرسد انجام این پژوهش چه اهمیتی دارد؟ نکته مورد توجه در این مرحله این است که پژوهشگر باید پژوهش دیگران را مورد بررسی قرار دهد؛ به عبارت دیگر، مطالعه سابقه و پیشینه مسئله و نتایج پژوهش دیگران، مورد نیاز پژوهشگر است

۲۰- فرضیه در واقع حدس و گمان محقق برای حل مسئله و مجهولات موضوع مورد مطالعه است.

۲۱- در روش کتابخانه‌ای، محقق و جغرافی‌دان با استفاده از منابع موجود در کتابخانه به گردآوری اطلاعات اقدام می‌کند. در این روش، تقریباً بیش‌تر تلاش جغرافی‌دان در کتابخانه صورت می‌گیرد. اما روش میدانی به روش‌هایی گفته می‌شود که جغرافی‌دان برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است از محیط‌های مختلف بازدید کند و از طریق ارتباط مستقیم، اطلاعات مورد نظر را گردآوری کند.

۲۲-

(۱) کجا: بخش‌های وسیع از ایران به خصوص جنوب و غرب

(۲) چه چیز: وجود گرد و غبار و ریزگردها بیش از حد مجاز در هوای ایران

(۳) چرا: به علت خشکسالی و توقف برنامه‌های تثبیت خاک

(۴) چه موقع: فصل تابستان

(۵) چه کسی: دولت‌های عراق و ایران و کشورهای همسایه

(۶) چگونه: قطع درختان، از بین رفتن دریاچه‌ها، باتلاق‌ها و واحه‌ها

۲۳- فرضیه‌سازی یکی از مراحل حساس پژوهش است؛ زیرا فرضیه در هر پژوهش، نقش راهنما را دارد و به فعالیت‌هایی جهت می‌دهد که قرار است انجام شود. پژوهشگر با توجه به مسئله خود، پیشنهادها و خبرهای اولیه را در چارچوب مسئله پژوهش خود ارائه می‌کند.

۱. کدام پرسش با رکن اساسی جغرافیا سروکار دارد و کدام پرسش بر ماهیت هر پدیده دلالت دارد؟
 (۱) چرا - چه چیز (۲) کجا - چگونه (۳) کجا - چه چیز (۴) چرا - چگونه
۲. سؤال «چرا» به چه مسئله‌ای می‌پردازد و کدام سؤال بر روند موضوعات دخالت دارد؟
 (۱) علت وقوع پدیده - چه موقع (۲) ماهیت هر پدیده - چگونه
 (۳) علت وقوع پدیده - چگونه (۴) ماهیت هر پدیده - چه موقع
۳. سؤال «چگونه» به مسئله‌ای می‌پردازد؟
 (۱) ماهیت پدیده (۲) علت وقوع پدیده (۳) سیر تکوین و تحول پدیده (۴) مکان وقوع پدیده
۴. پس از بیان مسئله در یک پژوهش جغرافیایی کدام مرحله فرار دارد؟
 (۱) مدل تحلیل پژوهش (۲) تدوین فرضیه (۳) جمع‌آوری اطلاعات (۴) پردازش اطلاعات
۵. مرحله پیش و پس از تدوین فرضیه کدام است؟
 (۱) بیان مسئله - جمع‌آوری اطلاعات (۲) طرح سؤال - پردازش اطلاعات
 (۳) بیان مسئله - پردازش اطلاعات (۴) طرح سؤال - بیان مسئله
۶. موارد زیر همه مربوط به چگونگی بیان مسئله است به جز
 (۱) واضح و روشن بیان شدن مسئله (۲) عدم استفاده از عبارت خبری
 (۳) دستیابی آسان به آن مسئله (۴) عدم استفاده از جملات کلی
۷. در هر پژوهش، چه چیزی نقش راهنما را دارد و به فعالیت‌هایی جهت می‌دهد که قرار است مطرح شود؟
 (۱) اطلاعات (۲) پردازش (۳) فرضیه‌ها (۴) بیان مسئله
۸. فرضیه‌های پژوهشگر به چه عواملی بستگی دارد؟
 (۱) تجربیات، نوع جمع‌آوری اطلاعات و میزان دانش او
 (۲) میزان دانش، تجربیات و سوابق پژوهشی در دسترس او
 (۳) میزان دانش، نوع جمع‌آوری اطلاعات و سوابق پژوهشی در دسترس او
 (۴) تجربیات، نوع جمع‌آوری اطلاعات و واضح و روشن بودن مسئله
۹. کدام روش جمع‌آوری اطلاعات در تمامی پژوهش‌های علمی وجود دارد و کدام مورد از روش میدانی محسوب نمی‌گردد؟
 (۱) کتابخانه‌ای - پرسش‌نامه (۲) میدانی - مشاهده
 (۳) میدانی - مصاحبه (۴) کتابخانه‌ای - تصاویر هوایی
۱۰. پس از جمع‌آوری، استخراج و طبقه‌بندی اطلاعات کدام مرحله باید صورت بگیرد و چرا در صورت رد فرضیه، پژوهشگر نباید دلسرد شود؟
 (۱) پردازش اطلاعات - زیرا از طرح دوباره آن جلوگیری می‌کند.
 (۲) ارائه پیشنهادها - زیرا از طرح دوباره آن جلوگیری می‌کند.
 (۳) پردازش اطلاعات - زیرا مجدداً فرصت دارد تا فرضیه دیگری را آزمایش نماید.
 (۴) ارائه پیشنهادها - زیرا مجدداً فرصت دارد تا فرضیه دیگری را آزمایش نماید.

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ۲

	۱	۲	۳	۴		۱	۲	۳	۴
۱	☐	☐	☒	☐	۶	☐	☐	☒	☐
۲	☐	☐	☒	☐	۷	☐	☐	☒	☐
۳	☐	☐	☒	☐	۸	☐	☒	☐	☐
۴	☐	☒	☐	☐	۹	☐	☐	☐	☒
۵	☒	☐	☐	☐	۱۰	☒	☐	☐	☐